tion that the inhabited zone was on the highland's edges along the Šventoji and Dagia. In the part of the settlement further from the water, various other economic activities could have occurred and rubbish or food storage locations could have also been located there.

Ernestas Vasiliauskas

Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė

Žagarės II (Žvelgaičio, kitaip dar vadintas Aukštadvariu (pavyzdžiui, 1647 m. inventoriuje), Plikuoju, Kosciuškos, Aukštuoju kalnu) piliakalnis ir Senosios Žagarės dvarvietė įrengta kairiajame Švėtės krante, plento Joniškis–Žagarė–Naujoji Akmenė kairėje pusėje, ŠR–PV kryptimi besidriekiančio ozo aukščiausioje dalyje. Į ŠR ir PV nuo jo yra 3 ha dydžio papėdės gyvenvietė ir XVII a. kaimavietė.

Žagarės (žemė ir pilis) vardas istoriniuose šaltiniuose minimas 1254, 1271 m. Taip pat Baltramiejaus Hionekės kronikoje aprašyto 1348 m. Kryžiaus žygio į Šiaulių žemę užfiksuotą *Swente* (galima sutapatinti su Švėtės upe) vietovės paminėjimą hipotetiškai būtų galima susieti su Žagare. Senosios Žagarės dvarvietę XVI–XVII a. valdė Syrevičiai, Umiastauskiai, XVIII a. viduryje – Kosciuškos, nuo XVIII a. vidurio su pertraukomis – Kuršo kunigaikščiai (1756–1767, 1776–1784 m.) bei dvarininkas Johanas Fridrichas Medemas (iki 1775 m.) ir galiausiai nuo 1784 m. – Butleriai.

Žagarės piliakalnio II archeologinių tyrinėjimų bei istorinių šaltinių apžvalga, iki 2008 m. surinktos medžiagos analizė yra pateikta atskirame straipsnyje (Vasiliauskas E., Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (Kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *LA,* Vilnius, 2008, t. 33, p. 153–186).

2009 m. Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio papėdės gyvenvietėje, būsimos automobilių sustojimo aikštelės vietoje ištirtas bendras 265 m^2 plotas (žr. *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 72–77).

2010 m. birželio–liepos mėnesiais ŠU tęsė tyrimus Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnyje II ir Senosios Žagarės dvarvietėje (23587). Jais siekta lokalizuoti Juliaus Naudužo (1929–1989) 1956 m. atidengtą ir nebaigtą tyrinėti perkasą, III kurso studentus archeologinės praktikos metu supažindinti su lauko ir kabinetinių tyrinėjimų metodika.

Plotas 2 išmatuotas piliakalnio Š kampe, spėjamoje 1956 m. J. Naudužo tyrinėtoje vietoje (1 pav.). Jis yra 10x5 m dydžio (50 m^2) ir sudaro 1,6–3,1 % viso piliakalnio aikštelės ploto. Plotas orientuotas lygiagrečiai piliakalnio aikštelės kraštinėms, ŠR–PV (40–220°) kryptimi, kvadratai ŠR–PV kryptimi pažymėti skaičiais 1–10, PR–ŠV kryptimi – raidėmis A–E. Paviršius nelygus, leidžiasi P kryptimi aikštelės vidurio link, banguotas. Velėnos H_{abs} 83,27–83,88 m.

Tyrinėtame plote išskirti 3–4 sluoksniai, o pagal radinius – 2 horizontai. Radiniai tam tikruose kvadratuose aptikti visuose sluoksniuose, todėl pagal juos daugumoje tyrinėtų kvadratų aiškios stratigrafijos išskirti nepavyko.

Pirmąjį sluoksnį iki 10–26 cm gylio sudarė velėninis sluoksnis – juoda žemė, negausiai maišyta su žvyru. PR sienelėje kv. 3–6 10–12 cm gylyje atsidengė 6 cm storio žvyro tarpsluoksnis.

10–26 cm gylyje atsidengė antrasis sluoksnis – juoda žemė, negausiai maišyta su žvyru

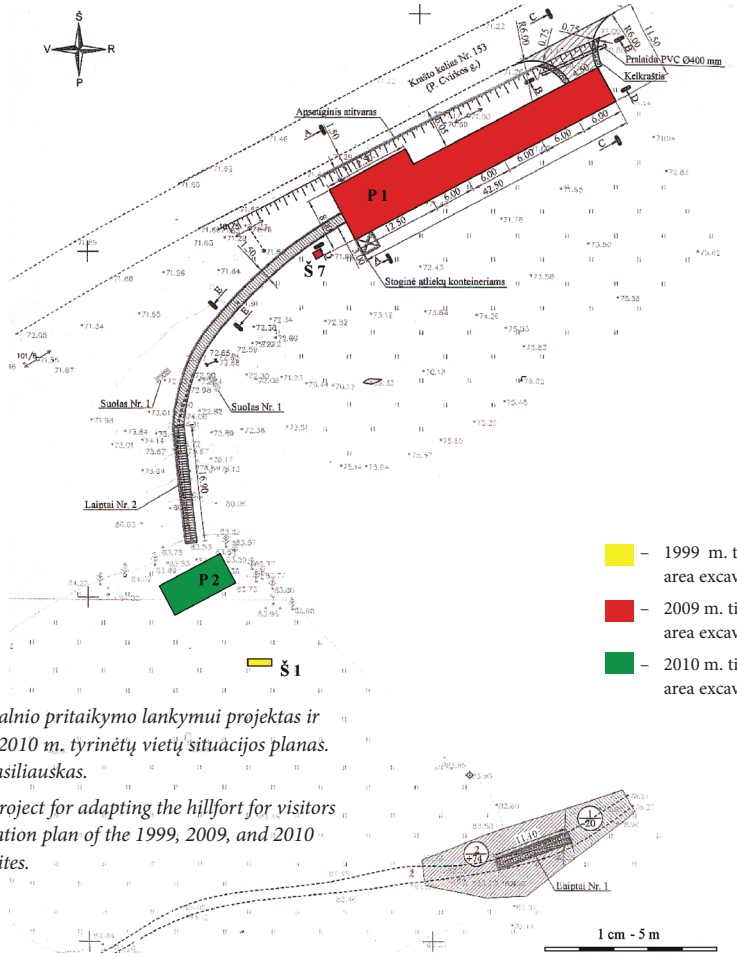

1 pav. Piliakalnio pritaikymo lankymui projektas ir 1999, 2009, 2010 m. tyrinėtų vietų situacijos planas. Sudarė E. Vasiliauskas.

Fig. 1. The project for adapting the hillfort for visitors and the situation plan of the 1999, 2009, and 2010 excavation sites.

(2–3 pav.). Jame rasta gyvūnų kaulų (ypač daug jų surinkta kv. 7–8A 35 cm gylyje, kur jie buvo padrikai išsimėtę (23 vienetai, 1 žandikaulio su dantimis fragmentas, 1 dantis), geležinių kaltinių vinių, dubeninių ir plokštinių koklių, žiestos (keletas ankstyvos – XIII a.) oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, „juodosios keramikos“, kaimiškos keramikos, tiksliau nenustatytų metalinių (dalis apdegę) dirbinių fragmentų. Sluoksnis datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a.

39–90 cm gylyje atsidengė trečiasis sluoksnis – juoda žemė, negausiai maišyta su žvyru. Jame rasta gyvūnų kaulų, nedaug geležinių kaltinių vinių, dubeninių ir plokštinių koklių, negausiai žiestos (kv. 10E (H_{abs} 83,26–83,36 m) 4 ankstyvos – XIII a.), oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, kaimiškos keramikos. Sluoksnis datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a.

Kv. 5–6A–C 75–90 cm gylyje (H_{abs} 82,85–82,99 m) atsidengė ketvirtasis sluoksnis, kuris

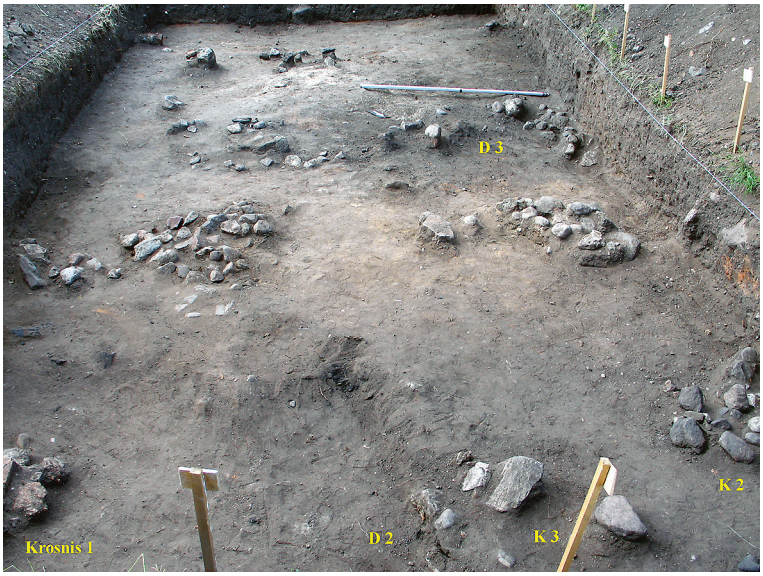

2 pav. Plotas 2 iš ŠR H_{abs} 82,75–83,04 m. Akmenų krūsnys (K2, K3), duobės (D2, D3). E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. Area 2 as seen from the NE. H_{abs} 82.75–83.04 m. Stone cairns (K2, K3) and pits (D2, D3).

3 pav. Plotas 2, dvarvietės horizontas. H_{abs} 82,77–83,42 m. B. Vitkutės brėž.

Fig. 3. Area 2, the manor horizon. H_{abs} 82.77–83.42 m.

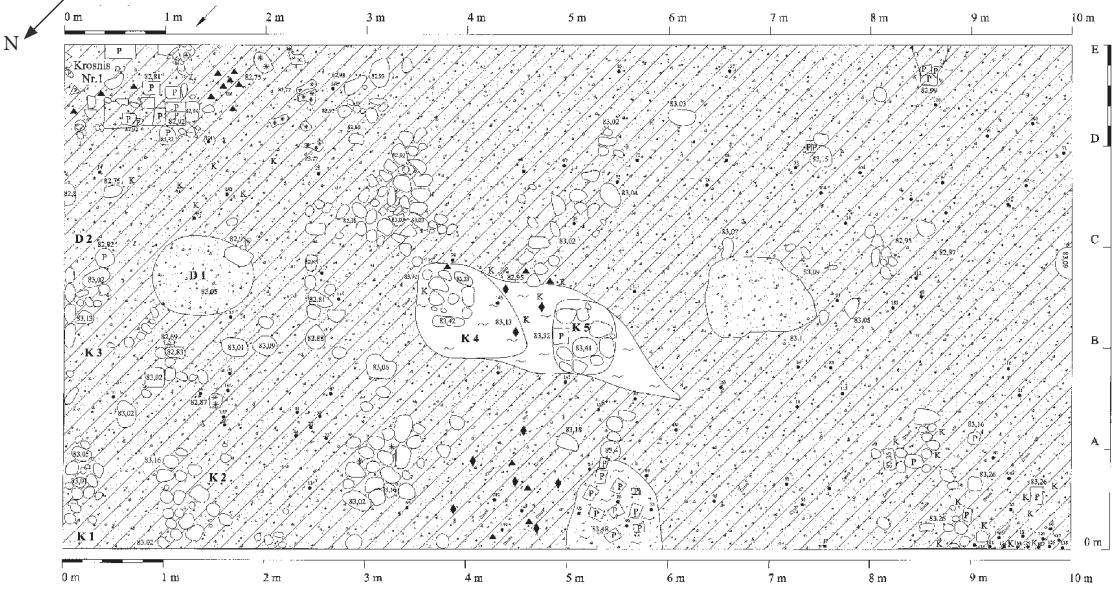

4 pav. Krosnis 1 ir sudegusios grindų lentos, kv. 1–2D–E, H_{abs} 82,75–82,93 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. Stove 1 and burnt floor boards, grid 1–2D–E, H_{abs} 82.75–82.93 m.

žemiau aprašytas kaip dėmė–duobė 3 (2, 15 pav.). Sluoksnis datuojamas XIII a. Įžemis – žvyras pasiektas 64–86 cm, o duobėse – 1,3 m–1,82 m gylyje (2, 3, 15 pav.).

XVI a. pabaigos – XVII a. horizonte aptikti 8 įvairūs objektai (duobė 2, akmenų krūsnys 1–5, krosnis 1), radiniai (2, 3 pav.).

Kv. 1–2C–D šalia krosnies 1, H_{abs} 82,30–82,36 m gylyje atsidengė *duobė 2*. Jos skersmuo siekė 2,2x1,65 m, gylis – 53 cm (H_{abs} 81,77 m). Paviršiuje įvairiame gylyje (H_{abs} 82,30–82,36 m) atidengtos 15x16, 25x19, 16x11, 28x15, 18x12, 31x8, 17x18, 10x10, 15x10 cm dydžio dolomito plokštės – *krūsnis 3*. Jas nuėmus ŠR sienelėje įvairiame gylyje atidengtos 20x10, 13x12, 10x12, 24x21, 25x9, 23x21, 15x16, 12x8, 18x19 cm dydžio dolomito plokštės. Pakraštyje kv. 1–2B–D H_{abs} 82,36 m atidengta 70 cm ilgio lenta (gulėjo PR–ŠV kryptimi). Duobės gylis siekė 53 cm (H_{abs} 81,77 m) (3 pav.). Pagal radinius duobė datuota XVI a. pabaiga – XVII a.

Kv. 4B–C, H_{abs} 82,92–83,42 m atidengta 51x42 cm skersmens apskrita dolomito plokščių (12x24, 23x14, 20x13, 9x10 cm dydžio) *krūsnis 4*, orientuota 300–120º kryptimi. Tarp akmenų rasta langų stiklo šukė, dengta patina, gyvūnų kaulų. Juos nuėmus aptikta smulkių raudonų plytų nuolaužų ir 6x8, 16x6, 14x8 cm dydžio dolomito plokštės. Po šiais radiniais atidengtas 86x76 cm dydžio molio padas, orientuotas R–V (280–100º) kryptimi. Krūsnies viduryje buvo juoda žemė (3 pav.).

Kv. 5–6B–C, H_{abs} 83,32–83,41 m atidengta 63x58 cm skersmens dolomito plokščių (23x19, 12x14, 17x10 cm dydžio) *krūsnis 5*, orientuota ŠR–PV (340–160º) kryptimi. Tarp dolomitų krūsnies ŠR dalyje buvo 12,5x13 cm dydžio raudonos plytos dužena, plokštinių koklių fragmentai. Krūsnies viduryje buvo

5 pav. Plotas 2, kv. 9–10A, suversti kokliai in situ. L. Kupriūno nuotr.

Fig. 5. Area 2, grid 9–10A, jumbled stove tiles in situ.

6 pav. Plotas 2, kv. 9–10A, suversti kokliai in situ. L. Kupriūno nuotr.

Fig. 6. Area 2, grid 9–10A, jumbled stove tiles in situ.

juoda žemė (3 pav.). Pagal radinius ji datuota XVI a. pabaiga – XVII a.

Po krūsnimis 4, 5, H_{abs} 83,13–83,21 m atidengtas 10–12 cm storio, 2,3x40 cm (ties kv. 5B) skersmens suplūkto molio sluoksnis.

Kv. 1–2D–E 80 cm gylyje (H_{abs} 82,82–82,93 m) atidengtas *krosnies 1* padas, sudėtas iš degtų ir nedegtų plytų, orientuotas ŠR–PV (50–230°) kryptimi. Krosnies dydžiai: apačioje – 1,02x1,34 m, viršuje – 86x116 cm. Viršuje buvo sudėtos degtos (14x14 cm dydžio, kitų išliko smulkūs fragmentai) ir nedegtos (17x16, 17x13, 14x14 cm dydžio) plytos, apačioje – dolomito plokštės (14x19, 7x7 cm dydžio). Tarp jų rasta nedaug smulkių plokštinių koklių fragmentų, langų stiklo šukių, viduryje – keletas gyvūnų kaulų. Pagal radinius krosnis datuojama XVI a. pabaiga – XVII a. Kadangi buvo atidengtas tik krosnies V kampas, ji liko neardyta (3–4 pav.). Virš krosnies nerasta koklių, o jos aplinkoje surinkta nedaug radinių, tad galima manyti, kad šioje perkasos dalyje (kv. 1–2A–E) galėjo būti 1956 m. J. Naudužo tyrinėta perkasa. Šiam teiginiui patvirtinti ar paneigti būtini papildomi tyrinėjimai.

Į R nuo krosnies 1, kv. 2–E H_{abs} 82,75–82,77 m aptikta sudužusių „juodosios keramikos“ 2 puodų (?) 29 šukės, kv. 2D – molinė aštuonkampė sutrupėjusi grindų plytelė. Kv.

3E, H_{abs} 82,75–82,77 m atidengtos 3 apdegusios grindų lentos (19x14, 19x11, 16x6 cm dydžio), orientuotos RP–ŠV (110–190°) kryptimi. Kv. 1C po akmeniu atsidengė degėsiai – minėtų grindų apdegusių lentų tęsinys (3–4 pav.).

Kv. 9–10A–B H_{abs} 83,25–83,35 m atidengti perdegę (6x12, 6x8, 11x7, 13x8 cm dydžio) ir neperdegę (11x11, 13x9 cm dydžio) akmenys, raudonų plytų nuolaužos (11x10, 12x7, 13x8 cm dydžio). Žemė čia ruda, joje rasta geležinių kaltinių vinių, 2 metalinių dirbinių fragmentai, šlako, langų stiklo šukių su patina, švininis muškietos šratas. Juos nuėmus, kv. 9–10A–B 33–38 cm gylyje atidengtos 2 krūvelės suverstų XVI a. pabaigos – XVII a. žaliai glazūruotų plokštinių (dekoruotų „apkausto“, treliažo, antropomorfiniu (?), augaliniais motyvais), karnizinių (dekoruoti amūrais ir vazos, akanto lapų motyvais, profiliuoti) koklių, 1 neglazūruotas, dekoruotas giluminiu geometriniu ornamentu koklis, 56 koklių dalys ir fragmentai, 70 koklių kaklelių fragmentų (3, 5–9 pav.).

Nuėmus koklius, kv. 10A 90 cm gylyje atidengta dėmė – juoda žemė, maišyta su žvyru, apdegusio molio tinko fragmentais (H_{abs} 82,69 m gylyje – dalis su rąstų įspaudais – 33 vienetai), negausiais degėsiais. Šios dėmės skersmuo 43 cm, storis – 12–14 cm. Ant įžemio ŠV sienelėje kv. 10A H_{abs} 82,63 m gylyje gulėjo į 4 dalis suskilusi stora molinė aprūkusi plokštė, dekoruota giluminiu reljefiniu vazos ir gėlės motyvu (10 pav.). Pagal masę kv. 9–10A surinkta 40–50 % visų keramikos, koklių radinių.

XVI a. pabaigos – XVIII a. horizonte (3 pav.) surinkta datuojamų radinių: gyvūnų ir paukščių kaulų (1621 – 62 % visų radinių), kaimiškos (43 – 13 % visos keramikos; 2 puo-

0 5 cm

7 pav. Plokštinis žaliai glazūruotas koklis „apkausto“ motyvu. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 7. A panel stove tile (Blattkachel) with green glaze and a 'repoussé' design.

0 5 cm

8 pav. Plokštinis žaliai glazūruotas koklis treliažo motyvu. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 8. A panel stove tile with green glaze and a trellis design.

0 5 cm

9 pav. Karnizinis žaliai glazūruotas koklis su amūrų ir akanto lapų motyvais. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 9. A cornice stove tile (Gesimskachel) with green glaze and a cupid and acanthus leaf design.

0 5 cm

10 pav. Molinė plokštė, dekoruota augaliniais motyvais. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 10. A clay panel decorated with floral designs.

0 5 cm

11 pav. Geležinis durų užrakto apkaustas. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 11. An iron escutcheon from a door.

0 2 cm

12 pav. Geležinė pakabinama spynelė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 12. An iron padlock.

13 pav. Žalvarinė paauksuota 3,85 cm skersmens segė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 13. A gilded bronze brooch. Diameter 3.85 cm.

14 pav. Niurnbergo Johano Kristijono Reicho (1758–1814 m.) Rusijos stiliaus vario lydinio skaičiavimo žetonas. 2 cm skersmens, 0,73 g svorio. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 14. A Russian style copper alloy jeton belonging to Johann Christian Reich of Nuremberg (1758–1814). Diameter 2 cm, weight 0.73 g.

dų peteliai, dekoruoti bangele, 1 – 2 eilėmis duobučių, jų kakleliai profiliuoti, briaunos suapvalintos), oksidacinės (puodynių, ąsočių, bokalų, lėkščių, dubenų, taurelės kojelė) glazūruotos (213 – 65 %) ir neglazūruotos (28 – 8 %), trikojų keptuvių 2 kojelės, „juodosios“ (48, nuo kelių puodų – 14 %), akmens masės (ąsotėlio ir bokalo fragmentai; 2 – 0,3 %) keramikos, stiklinių butelių (16), stiklinių indų (bokalo, taurelių kojelės, buteliukų ir kt.) šukių (18), dubeninių (135), puodyninių (6) ir plokštinių (98: 15 augaliniais, 2 heraldiniais, 19 „apkausto“ (7 pav.), 38 treliažo motyvais (8 pav.), 2 polichrominių, 1 antropomorfiniais (?), 1 geometriniais motyvais, 20 tiksliau nenustatytų), jų kaklelių (208), karnizinių (21: 14 su akanto lapų motyvais (9 pav.), 7 profiliuotų) koklių, koklių–karūnėlių fragmentai (3), molinė augaliniais motyvais dekoruota plokštė (10 pav.), apdegusio molio tinko fragmentų (148), vitražo švininio tvirtinimo fragmentas, šlako (2), langų stiklo duženos (88), geležinių durų ir langų vyrių dalys (atitinkamai 3 ir 1), 2 durų kabliukai, durų užrakto apkaustas (11 pav.), pakabinama spynelė (12 pav.), olandiškos čerpės fragmentas (1), geležinės kaltinės vinys (36), strypelis, arklių (?) pasagų geležinės vinutės (22), bato pasagėlės (2), žalvarinė paauksuota apskrita plokštelinė segė (13 pav.), XVI a. uždaras žiedas paplatinta ovalia priekine dalimi (dekoruota įkartomis), žalvarinis penkialapės gėlės formos spurgelis, geležinė grandis, 13 (ir viena atsitiktinė) muškietų švininių šratų (deformuotų svoris – 6,89; 19,23; 5,52; 10,31; 10,1 g, geriau išlikusių (nenutrupėjusių) – 19,94; 11,67; 6,41; 6,17; 7,53; 12,37; 17,61 3,6 g), sulankstomas kriauninis peiliukas kaulinėmis kriaunomis ir kitų 3 peiliukų geležčių dalys, peilio makštų apkaliukas – lašo formos plokštelė, 2 galąstu-

15 pav. Akmenų pamatai, duobė 3, kv. 3–7, H_{abs} 82,41–83,06 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 15. A stone foundation and pit 3, grid 3–7, H_{abs} 82.41–83.06 m.

vai, baltos uolienos verpstuko pusė, 10 XVI a. antrosios pusės – XX a. pradžios monetų (Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės Gotardo Ketlerio sidabrinis dvidenaris, Rygos Zigmanto Vazos biloninis šilingas (iki 1621 m.) ir Žečpospolitos 1623–1624 m. varinis šilingo falsifikatas, biloninis Livonijos Karolio X Gustavo 1655 m., 3 variniai LDK (Lietuvos Bresto, Vilniaus 1666 m.) ir Lenkijos (1664 m.) Jono Kazimiero Vazos šilingai, Rusijos imperijos Anos Ivanovnos 1737 m. Jelizavetos Petrovnos 1749 m. varinės dengos), Vokietijos imperijos Vilhelmo II 1907 m. 1 pfeningis, Niurnbergo Johano Kristijono Reicho (1758–1814 m.) Rusijos stiliaus vario lydinio skaičiavimo žetonas (14 pav.), žalvarinės plokštelės – apkaustų fragmentai, neaiškios paskirties geležinių dirbinių dalys, susilydžiusių tiksliau nenustatytų dirbinių fragmentai (22), grafito (?) dalis ir kt.

XIII a. antrosios pusės – XV a. pirmosios pusės (?) horizonte aptikti 2 objektai (pamatai (?), duobė 3), radiniai (2, 3, 15 pav.).

Kv. 3–4D–E H_{abs} 82,81–83,03 m gylyje atidengta iš akmenų krauta pamatų eilė (juos būtų galima priskirti ir XVI–XVII a. horizontui – reikia atlikti platesnius tyrinėjimus). Jų kryptis – ŠV–PR (310–130°), plotis – 56–98 cm (plačiausia – ŠV gale), ilgis – 2,04 m. Toliau, kv. 3–4A–B H_{abs} 83,02–83,16 m gylyje (aukščiau), ėjo šių pamatų, krautų iš 17x9, 21x15, 12x12, 14x10, 10x9, 18x14, 13x7 cm dydžio akmenų, tęsinys, kurio ilgis – 1,53 m, plotis ŠV gale – 77 cm. P gale, kv. 4–B (H_{abs} 83,11 m), aptiktas perdegęs 21x15 cm dydžio akmuo, o Š gale, kv. 3–4A (H_{abs} 83,02 m), – 21x15 cm dydžio dolomito plokštė. Virš kelių akmenų aptikta nedaug kalkių skiedinio (?) likučių. Kv. 3A 80–85 cm gylyje aptiktos varinės kulkos, moneta; kv. 3B (H_{abs} 82,98 m) – arbaleto strėlės antgalis. Tarpas (kv. 3B – įėjimo

0 5 cm

16 pav. Ankstyva žiesta keramika. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 16. Early hand thrown ceramics.

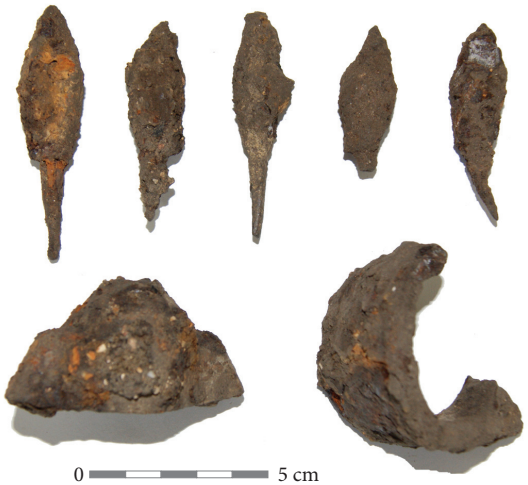

0 5 cm

17 pav. Geležiniai arbaleto strėlių antgaliai, kalavijo buoželė, kirvio penties dalis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 17. Iron crossbow bolt heads, a sword pommel, and part of an axe butt.

vieta (?) arba tiesiog nuardyta dalis) tarp šių akmenų krūsnių siekė 1,02 m. Ši atidengta akmenų eilė (pamatai) palikta neardyta (2, 3, 15 pav.). ŠR–PV kryptimi atstumas tarp pamatų ir krosnies 1 siekė 1,2–1,47 m. Norint nustatyti tikslią jų chronologiją ir ryšį su kitais objektais, būtina atlikti papildomus platesnius pamatų archeologinius tyrinėjimus.

Kv. 5–7A–C H_{abs} 82,84–83,08 m gylyje atidengta dėmė–įgilinimas (*duobė 3*) (2, 15 pav.), kurią sudarė juoda žemė su negausiais degėsiais, gyvūnų kaulais (iš viso 212), apdegusio molio tinko fragmentais, keliom žiestos keramikos šukėm. Ji 2,65x1,55 m skersmens, orientuota Š–P (270–90°) kryptimi. Dėmės viršuje, H_{abs} 82,85–82,97 m gylyje buvo keli pavieniai akmenys (9x11, 12x8, 19x10, 14x7, 23x15, 20x10, 19x13, 18x16, 13x13, 9x10, 14x11, 13x10, 16x18, 12x7 cm dydžio), kurių dalis perdegę. Joje aptikta vos keletas žiestos keramikos šukių, dekoruotų horizontaliomis linijomis (16 pav.), apdegusio molio tinko fragmentų. Dėmėje surinkta daug metalinių dirbinių: geležiniai arbaleto strėlių antgaliai, Z tipo kalavijo buoželė (17 pav.), kirvio pentis, geležinės plokštelės, dengtos balto metalo plokštele (?), keturkampė sagtis; lokio iltis–amuletas (?) nuo krūtinės papuošalo; žalvariniai žvangučiai nuo skepetų ir kaklo vėrinių, „T“ raidės formos skiriamoji plokštelė, ažūrinis kryželis su prikabinta susukta vielute (18 pav.), pasaginė segė cilindriniais galais, tiksliau nenustatytų metalinių dirbinių (dalis jų apdegę) fragmentų (12).

Preparuojant duobę giliau, kv. 5–7A–B H_{abs} 82,62–82,85 m gylyje atidengtas antrasis akmenų (29x22, 20x17, 18x15, 17x12, 15x13, 10x14, 15x12, 8x7, 15x12, 15x10 cm dydžio) sluoksnis. Kv. 4–5A–B rasta stambių gyvūnų kaulų (1 – žandikaulis su dantimis, kitas – kaukolės skliauto dalis su rago fragmentu), apdegusio molio tinko fragmentai, iltis–amuletas su pritvirtinta grandele nuo sudėtinio krūtinės papuošalo, žalvarinių pasaginių segių zoomorfiniais galais dalys, trikampio formos (?) pakabutis, kriaušės formos žvangučiai nuo kaklo vėrinio, 3 įvijėlės nuo kaklo vėrinio, apskritimo formos pakabučiai, įvijėlė su prikibusiu rombo formos pakabučiu, deformuota

įvijėlė, 2 geležinės ledo pasagėlės, kniedė, 8 tiksliau nenustatytų metalinių dirbinių (dalis jų apdegę) fragmentai.

Duobės skersmuo H_{abs} 82,41–82,48 m gylyje kv. 5–6A–B siekė 1,35x1,1 m. Ji buvo ovali, orientuota Š–P kryptimi, 27–50 cm gylio (H_{abs} 81,90 m). Duobė iškasta žvyro įžemyje (15 pav.). Žemė juoda, su negausiais degėsiais, apdegusio molio tinko fragmentais (rasta 16 vienetų), stambiais gyvūnų kaulais (50, 1 – žandikaulis su dantimis, 2 – dantys). Joje rasti geležiniai – įtveriamas peilis, dirbinio dalis ir neaiškaus dirbinio fragmentas; žalvariniai – 2 kriaušės formos žvangučiai nuo kaklo vėrinių, deformuota įvijėlė, susukta vielutė nuo sudėtinio krūtinės papuošalo, 5 plokštelės (2 su kniedėmis).

Tyrinėjant surinkta XIII a. antrosios pusės – XV a. pirmosios pusės (?) radinių. Nedaug surasta apžiestos ankstyvos keramikos šukių (20 – 7 %). Dalies puodų peteliai dekoruoti horizontaliomis linijomis, bangele, horizontalių linijų ir bangelių kombinacija (16 pav.), kakleliai atlošti, briaunos – suapvalintos ir tiesios. Vieno puodo briauna buvusi dekoruota įstrižomis įkartėlėmis. Taip pat surinkta apdegusio molio tinko fragmentų (59 – 20 %), gyvūnų kaulų (212 – 73 %), keliasdešimt metalinių radinių (3 geležiniai įtveriamieji peiliai, Z tipo kalavijo buoželė, kirvio penties dalis, 5 arbaleto strėlių antgaliai (17 pav.), 2 ledo pasagėlės, keturkampė diržo sagtis, 3 kamanų (?) plokštelės, dengtos balto metalo plokštele (?), kniedė, apie 20–22 žalvarinių kriaušės formos žvangučių ir įvijėlės nuo kaklo vėrinių (vieno vėrinio dalis, kurį sudarė 5–7 žvangučiai, įvijėlės ir apskritimo formos pakabutis, buvo apsilydžiusi), 2 kriaušės formos žvangučiai ir „T“ raidės formos skiriamoji plokštelė nuo skepetos, po 7 apskritus ir rombo formos pakabučius ir jų fragmentai), pasaginės segės cilindriniais (1), zoomorfiniais (1) galais ir jų fragmentai (4 lankeliai ir galvutės), ažūrinis kryželis su prikabinta susukta vielute (18 pav.), 2 iltys–amuletai, vario lydinio svarelis (?), geležinė grandelė, tiksliau neidentifikuotų dirbinių (dalis jų susilydę) bei jų smulkių fragmentų (žalvarinės plokštelės, apkaliukai, nenustatytos paskirties geležiniai dirbiniai ir kt.).

Dalis jų yra reti dirbiniai. Tai geležinė Z tipo kalavijo buoželė, 5 arbaleto strėlių antgaliai, 2 ledo pasagėlės, 3 kamanų (?) plokštelės, dengtos balto metalo plokštele (?), žalvarinis ažūrinis kryželis, 2 iltys–amuletai, žalvariniai žvangučiai nuo kaklo vėrinių, apskriti ir rombo formos pakabučiai.

Tyrinėjimų metu buvo surinkta medžiaga, leidusi tiksliau datuoti piliakalnio kultūrinius sluoksnius. Šiek tiek neaiškumų kelia C_{14} tyrimais nustatytos datos (duobė 3): 1380–1450, 1720–1820, 1870–1920 m. (Vs–2074–2076). Paskutiniąsias vėlyvąsias datas patvirtina dvarvietės sluoksnio radiniai bei XVI–XX a. pradžios monetos, o pirmoji sutaptų su 2009 m. piliakalnio papėdės gyvenvietėje gauta data – 1410–1455 m. (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 76).

Aptikti radiniai, objektai, sluoksniai skiriami į 2 horizontus. XIII a. antrosios pusės – XV a. pirmosios pusės (?) horizontas išskirtas pagal tipologinius dirbinių (geležinę kalavijo buoželę, arbaleto strėlių antgalius, kamanų (?) plokšteles, žalvarinius žvangučius, pakabučius, geležinius peilius ir jų frag-

18 pav. Žalvarinis ažūrinis kryželis su susukta vielute nuo sudėtinio krūtinės papuošalo. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 18. A bronze openwork cross with wound wire from a complex chest ornam

mentus, pasagines seges ir jų fragmentus, ankstyvą žiestą keramiką (beveik visi puodai dekoruoti horizontalių linijų ir bangelių kombinacija) bei C_{14} tyrimus. Šis horizontas siejamas su Žagarės piliakalnyje II buvusia Livonijos ordino statyta pilimi, kurios statyba netiesiogiai minima 1271 m. rugpjūčio 27 d. dokumente. XVI a. pabaigos – XVII a. horizontas išskirtas pagal 7 XVI a. antrosios pusės – XVII a. monetas, žaliai glazūruotų plokštinių koklių fragmentus, negausią žiestą oksidacinę glazūruotą, neglazūruotą ir kaimišką keramiką. Šis horizontas yra siejamas su piliakalnyje buvusia Senosios Žagarės dvarviete (valdyta dvarininkų Syrevičių, vėliau Umiastauskių).

Problemiškas išlieka XVIII a. datavimas. Šiam laikotarpiui skiriamos 2 XVIII a. pirmosios pusės Rusijos imperijos varinės monetos (dengos), XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios vario lydinio Niurnbergo skaičiavimo žetonas, pakabinama geležinė spynelė, tačiau šio laikotarpio keramikos, koklių neaptikta. Laikotarpį datuoja tik viena C_{14} tyrimais gauta data – 1720–1820 m.

2009–2010 m. tyrinėjimai patvirtino, kad piliakalnyje buvo XIII a. rašytiniuose šaltiniuose minima Žagarės pilis, papildė duomenis apie Žagarės piliakalnio II archeologijos kompleksą bei žinias apie pietinės Žiemgalos apgyvendinimo raidą XV–XVI a.

Radiniai perduoti saugoti JIKM. Radiniai perduoti restauruoti į GRC.

Žagarė (Žvelgaitis) hillfort II and the Senoji (Old) Žagarės manor site

The name of Žagarė (land and castle) is mentioned in historical sources in 1254 and 1271. It is also hypothetically possible to associate Žagarė with a reference to the locality of *Swente* (which can be identified with the river Švėtė) in the description of the crusade into the land of Šiauliai in 1348 that was recorded in the Younger Livonian Rhymed Chronicle by Bartholomäus Hoeneke.

A total of 50 m^2 was excavated at Žagarė (Žvelgaitis) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site in 2010 (Fig. 1).

Three – four layers were distinguished in the excavated area and two horizons according to the finds. Finds were discovered in all of the layers in certain grids, therefore no clear stratigraphy could be distinguished on their basis in the majority of the excavation grids (Fig. 2). Sterile soil – gravel was unearthed at a depth of 64–86 cm and in the pits at 1,3–1,82 m (Figs. 2, 3, 15).

Eight objects (pit 2, stone cairns 1–5, and stove 1) and various finds (Figs. 2–14) were discovered in the late 16th–17th-century Senoji Žagarė manor site horizon. During the 16th–17th centuries the manor was controlled by the Syrevičius and Umiastauskis families, in the mid-18th century by the Kosciuška family, from the mid-18th century with gaps by the dukes of Courland (1756–1767, 1776–1784) and the landlord Johann Friedrich Medem (up to 1775), and finally beginning in 1784 by the Butler family.

Two objects (a foundation (?) and pit 3) and various finds (Figs. 2, 3, 15–18) were discovered in the Žagarė castle horizon from the second half of the 13th – first half of the 14th centuries. Some of them are rare artefacts: an iron type Z sword pommel, five crossbow bolt heads (Fig. 17), two winter horseshoes, three bridle (?) cast sheet ornaments, a white metal plated, cast sheet ornament (?), a bronze openwork cross (Fig. 18), two fangs – amulets, bronze crotals from a necklace, and round and diamond-shaped pendants. This horizon

is connected with the castle erected by the Livonian Order at Žagarė hillfort II. Its construction was indirectly mentioned in a 1271 document.

The 18th-century dating remains problematic. Two Russian Imperial copper coins (denga) from the first half of the 18th-century, a late 18th – early 19th-century copper alloy Nuremberg jeton, and an iron padlock are ascribed to this period but no ceramics or stove tiles from this period were discovered.

Rokas Vengalis

Kernavės senovės gyvenvietės ir miesto archeologiniai tyrimai magnetinių anomalijų vietose

2010 m. Kernavėje vykdyti tyrimai pagal KKRD kartu su LII bei VU vykdomą projektą „Kraštovaizdžio raida archeologijos ir gamtos mokslų duomenimis“. Šio projekto eigoje Kernavės kultūrinio rezervato teritorijoje geofizikai iš Kylio universiteto atliko žvalgymus magnetometru – per 5 dienas buvo iššvalgyta 17 ha dydžio teritorija (1 pav.). Pagrindinis archeologinių tyrimų tikslas buvo išsiaiškinti, kokio pobūdžio objektus galima identifikuoti geofizikiniais žvalgymais, ir apskritai kokios informacijos apie gyvenviečių struktūrą tai gali suteikti.

2010 m. buvo ištirti 4 plotai – 3 iš jų buvo 25, 1 – 53,5 m² dydžio (iš viso – 128,5 m²). Plotai kasti Pajautos slėnyje, netoli Neries – Kernavės senovės gyvenvietės ir Kernavės senojo miesto vietos teritorijose (1 pav.).

1 pav. Magnetometru 2010 m. nuskanuoti plotai ir perkasų vietos: 1 – ankstesniais metais tyrinėti plotai; 2 – 2010 m. tyrinėti plotai. R. Vengalio brėž.

Fig. 1. The areas scanned using a magnetometer in 2010 and the trench locations: 1 – areas excavated in earlier years; 2 – areas excavated in 2010.

